

IN MEMORIAM

MILAN MOGUŠ

(Senj, 25. travnja 1927. – Zagreb, 19. studenoga 2017.)

Akademik Milan Moguš, predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (2004. – 2010.), hrvatski znanstvenik, profesor dijalektologije i povijesti hrvatskoga jezika, napustio nas je 19. studenoga 2017. u devedeset i prvoj godini života ostavivši neizbrisiv trag u hrvatskome jezikoslovlju.

Rođen je 1927. u Senju gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju, a diplomirao je 1953. na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Poučavali su ga tadašnji najveći hrvatski jezikoslovci Stjepan Ivšić, Ljudevit Jonke, Mate Hraste, Petar Skok, Josip Hamm i drugi. Nakon triju godina (1953. – 1956.) provedenih u Akademijinu Institutu za hrvatski jezik na mjestu asistenta profesora Blaža Jurišića, od 1956. cijeli je radni vijek proveo na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Prošao je sve nastavne stupnjeve počevši od asistenta sve do redovitoga sveučilišnog profesora. Bio je dugogodišnji predstojnik Katedre za dijalektologiju i povijest hrvatskoga jezika (1965. – 1992.) te je obnašao dužnost prodekana Filozofskoga fakulteta (1970. – 1972.). Osim u redovitoj nastavi, na istome je fakultetu predavao i na poslijediplomskome studiju lingvistike, a od 1979. do 1985. bio je voditelj toga studija.

Osim na matičnome fakultetu, predavao je i na više drugih domaćih i stranih učilišta, poučavajući brojne generacije studenata i doktoranada. Rado se prisjećao i govorio o razdoblju provedenome na lektoratu hrvatskoga jezika na Sveučilištu u Varšavi te na sveučilištima u Kölnu i Mannheimu u Njemačkoj, gdje je bio gostujući profesor. Niz je godina bio predavač na diplomskome i poslijediplomskome na Filološkome fakultetu u Osijeku i na Filozofskome fakultetu u Rijeci. Njegova su predavanja uvijek bila rado slušana jer je na zanimljiv i sustavan način tumačio jezične pojave te je mnoge svoje studente zainteresirao za bavljenje znanošću.

Akademik Milan Moguš nije bio samo dugogodišnji član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (1977. izabran je u izvanrednoga, a 1986. u redovitoga člana) već je punih 25 godina obnašao čelne dužnosti te najistaknutije hrvatske znanstvene ustanove: od 1985. do 1991. bio je tajnik Razreda za filološke znanosti, od 1991. do 1997. bio je glavni tajnik Akademije, od 1998. do 2003. obnašao je dužnost potpredsjednika, a od 2004. do 2010. bio je predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Od 2001. bio je voditelj Akademijina Zavoda za lingvistička istraživanja, gdje je do konca 2010. vodio projekt *Istraživanja hrvatskih dijalekata*, a pod njegovim je vodstvom u okviru rada na tome projektu objavljen niz dijalektoloških izdanja – monografija, znanstvenih rasprava i članaka. Od 2011. do 2017. pri Zavodu je vodio i projekt Benešićev *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića*. Osim toga, bio je dugogodišnji predsjednik Akademijina Odbora za leksikografiju, član Odbora za dijalektologiju i Odbora za onomastiku.

Tijekom znanstvene karijere, koja je trajala više od šezdeset godina, akademik je Moguš svoje znanstvene prinose i postignuća ostvario u više jezikoslovnih disciplina.

Svoj je znanstveni rad započeo s dijalektološkom tematikom. U doktorskome je radu opisao govor rodnoga Senja (cjeloviti je rad objavio u *Senjskome zborniku* 1966.) unijevši novinu u određivanju akcenatskih tipova. Odbacio je teze dotadašnjih akcentologa koji su kao osnovni kriterij uzimali broj slogova u nominativu ili pak u kosim padežima te je kao glavni i jedini kriterij za određivanje akcenatskih tipova uveo akcent i njegovo mjesto unutar riječi. U čakavološkim je proučavanjima nezaobilazna njegova monografija *Čakavsko narječje* (1977.) iz koje su učile brojne generacije dijalektologa i studenata. U njoj, kao i u nizu drugih radova (npr. *O jedinstvu čakavske akcentuacije*, *Fonološki kriteriji za određivanje čakavskog narječja*, *Karta čakavskog narječja*, *Nacrt za rječnik čakavskog narječja*), daje sintezu čakavskoga narječja. Kao vrstan poznavatelj čakavske akcentuacije, određujući kriterije za razgraničavanje čakavskoga narječja u raspravi *O jedinstvu čakavske akcentuacije*, dokazao je strukturno jedinstvo čakavskoga akcenatskog sustava. Pokazao je da su čakavski govori, uza sve akcenatske inova-

cije, vezani uza stari troakcenatski sustav. Akademik Moguš unosi čvrste kriterije po kojima se govori točno razlikuju, a klasifikaciju je utemeljio na spoznaji da su u akcenatskome sustavu bitne tri činjenice: mjesto akcenta te broj i vrsta akcenata (*Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji*). Krenuvši od starohrvatskoga sustava kao polazne točke, određuje četiri akcenatska tipa (stari, stariji, noviji i novi). U studiji *Fonološki kriteriji za određivanje čakavskog narječja* te u knjizi *Čakavsko narječje* uvodi strukturalna načela u čakavologiju. Uzima u obzir genetske i tipološke kriterije te zaključuje koji su osnovni fonološki kriteriji za određivanje čakavskoga narječja. U radu *Karta čakavskog narječja* (1981.), u suautorstvu s akademikom Božidarom Finkom pokazuje dokle dopiru čakavski elementi te prema osam bitnih kriterija određuju pripadnost pojedinoga govora čakavskom narječju, određuje stupanj 'čakavnosti' svakoga čakavskog punkta i na taj način kao čakavske klasificira oko 350 mjesnih govora. *Karta čakavskoga narječja* golem je prinos lingvističkoj geografiji i dijalektološkoj teoriji. Temeljito opisujući čakavsko narječje, akademik Milan Moguš pridonio je sagledavanju čakavskoga sustava kao cjeline, kao autohtonoga narječja, te je time stekao mjesto utemeljitelja vodećih teorija u čakavologiji.

U nekim svojim znanstvenim radovima obrađuje opće dijalektološke teme, a bavi se i metodologijom suvremene lingvistike u prikupljanju i obradi dijalektne građe. Pojedinačne je čakavske govore, skupinu govora ili dijalekt opisao u nizu radova (*Pogled na današnji jurjevački govor*, *Izveštaj o ispitivanju čakavštine u Lici*, *Čakavština Opatijskog krasa*, *Akcentat glagola u ličkih čakavaca* i dr.). Jedno od njegovih najvažnijih postignuća jest to što je osuvremenio dijalektologiju odbacujući objašnjenja o sličnostima isključivim utjecajima jednoga sustava na drugi, pronašavši dokaze za samostalni razvoj u nizu jezičnih pojava. Bitno je pridonio novomu, modernijemu i sustavnijemu pogledu na dijalektološke probleme te njihovu objašnjavanju. Bavio se i povijesnom dijalektologijom, a objavio je i niz radova u kojima proučava jezik umjetničke dijalektne poezije.

Leksikografija je još jedna jezikoslovna disciplina u kojoj je akademik Moguš ostvario važna postignuća. *Senjski rječnik* (objavljen 2002.) njegov je povratak bavljenu senjskim govorom. Sa šest tisuća natuknica peterostruko je premašio početni leksički fond iz aneksnoga rječnika objavljenoga uz raspravu *Današnji senjski govor*. Iznimna je vrijednost rječnika u tome što autor – kao poznavatelj senjskoga govora, ali i kao izvorni govornik – akribično bilježi izgovorne odrednice, ponajprije akcente. Isto tako pouzdano interpretira i morfološki sustav, razrađuje značenjsku mrežu leksičkoga sustava označujući sinonime, homonime, homografe, sintagmatske izraze i frazeme. Rječnik je, osim što sadrži temeljni leksik senjskoga govora iz svih značenjskih skupina, obogaćen i drugim leksičkim slojevima: arhaizmima, posuđenicama te onimijskom građom. Zahvaljujući pouzdanom leksikografskoj obradi i zabilježenim potvrdama rečenica izvornih govorni-

ka, rječnik je vrelo fonoloških, morfoloških, sintaktičkih, semantičkih, tvorbenih te drugih jezičnih podataka. Stoga je, s razlogom, izazvao veliko zanimanje jezikoslovne javnosti te je o njemu napisano niz pohvalnih prikaza.

U bogatome leksikografskom radu akademik je Moguš, osim senjskoga dijalektnoga, objavio još devet rječnika – tri dvojezična i šest jednojezičnih: *Hrvatsko-engleski rječnik* (u suautorstvu), *Hrvatsko-francuski rječnik* (u suautorstvu), *Poljsko-hrvatski rječnik* (u suautorstvu), *Rječnik Marulićevih „Pisni razlikih”*, *Rječnik dijaloških i dramskih tekstova Marka Marulića*, *Hrvatski čestotni rječnik* (u suautorstvu), *Rječnik Marulićeve „Judite”*, *Cesarićev rječnik* (u suautorstvu), *Rječnik pjesama Ivana Mažuranića* (u suautorstvu).

Njegovim je zalaganjem pokrenut rad na dovršavanju jednoga od kapitalnih hrvatskih leksikografskih projekata – Benešićeva *Rječnika hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića*. Rad na tome rječniku zamro je od druge polovice osamdesetih godina 20. stoljeća sve do 2008., kada je upornošću i velikim naporima akademika Moguša ponovno pokrenut. Trinaesti svezak Benešićeva *Rječnika* objavljen je 2013. pod njegovim vodstvom i u suuredništvu, a obuhvaća natuknice od *s* do *spužvast*. Četiri godine poslije tiskan je 14. svezak, u kojemu je obrađena građa od *spužvica* do *švrljuga*.

Nezaobilazan je rad akademika Moguša na proučavanju povijesti hrvatskoga jezika. Njegova knjiga *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika* (1971.) i njezino dopunjeno i prošireno izdanje *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika* (2010.) obvezna je literatura u proučavanju unutarnje povijesti hrvatskoga jezika – istraživanje i prikaz fonološkoga razvoja od praslavenskoga razdoblja, preko starohrvatskoga, do rezultata vidljivih u suvremenome hrvatskom jeziku.

Moguš je proučavao i rad hrvatskih gramatičara te jezikoslovaca prethodnih stoljeća. Objavio je monografije o Antunu Mažuraniću i Križanićevoj hrvatskoj gramatici, a jedan mu je od omiljenih pisaca i jezikoslovaca bio Pavao Ritter Vitezović. Osim toga, priredio je, popratio bilješkama i izradio *Rječnik Marulićeve Judite* te Marulićev prijevod (s latinskoga na hrvatski) srednjovjekovnoga djela *De imitatione Christi* pod naslovom *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja tašćin segasvitnjih*. Marko Marulić i njegova djela bili su jedna od trajnih tema kojoj se akademik Moguš vraćao tijekom cijeloga znanstveničkog djelovanja. Osim što je priređivao izdanja njegovih djela, o ocu hrvatske književnosti napisao je brojne radove (*O proučavanju Marulićeve jezika*, *O prijelazu -m u -n u Marulićevoj „Juditi”*, *Bliskost Marulićeve riječi*, *Marulićeve leksikografske napomene*, *O Marulićevoj frazeologiji u „Juditi”*, *Prigodno slovo o Marulićevu Naslidovan'ju*, *Marko Marulić – otac hrvatskoga književnoga jezika* i dr.).

Akademik Moguš jedan je od autora velike gramatike *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* koja je objavljena u izdanju Hrvatske

akademije znanosti i umjetnosti (1991.). Iznimno važne rezultate bavljenja pisanom poviješću hrvatskoga jezika zaokružio je u knjizi *Povijest hrvatskoga književnoga jezika* (objavljenoj u trima hrvatskim, jednome engleskom i jednome njemačkom izdanju) obuhvativši u njoj sva razdoblja vanjske povijesti hrvatskoga jezika.

Više od pedeset godina pravopisni su problemi zauzimali jedno od istaknutih mjesta u njegovu znanstvenom i stručnom radu. U suautorstvu sa Stjepanom Babićem i Božidarom Finkom piše *Hrvatski pravopis*. Priručnik je tiskan 1971. godine, ali je zbog političkih razloga uništen. Pretisnut je u Londonu 1972. i 1984., a u cijelosti je tiskan tek 1990. godine. Nakon toga, osuvremenjen i priređen u skladu s novim znanstvenim spoznajama, izlazi u više izdanja. Najšira će hrvatska javnost akademika Moguš pamtitu upravo po njegovu radu u rješavanju pravopisne problematike hrvatskoga standardnog jezika.

Važan je prinos akademik Moguš dao i hrvatskoj onomastici – od 10. do 12. broja časopisa *Onomastica Jugoslavica* (Zagreb, 1982. – 1987.) njegov je glavni urednik, a od 1982. do 1991. (kada izlazi posljednji, 14., broj) član je Uredništva toga časopisa. Od prvoga broja časopisa *Folia onomastica Croatia* (Zagreb, 1992.) član je njegova Uredništva. Osim toga, bio je dugogodišnji član Međunarodnoga komiteta za onomastičke znanosti u Leuvenu i predsjednik Međuakademijeskoga odbora za onomastiku (Zagreb).

Akademik je Moguš autor 17 radova u kojima tematizira različite aspekte imenske problematike. Ti su radovi objavljeni u rasponu od 50-ak godina u 12 publikacija (*Jezik, Ljetopis JAZU, Radovi Slavenskoga instituta, Hrvatski dijalekološki zbornik, Onomastica Jugoslavica, Onoma, Slavica Helvetica, Naučni skopovi, Vtora jugoslovenska onomastička konferencija, Četrta jugoslovenska onomastička konferenca, Zbornik šeste jugoslovenske onomastičke konferencije, Folia onomastica Croatia*). Većina njegovih onomastičkih radova posvećena je popisivanju i proučavanju hrvatske toponimije – u njima se bavi pitanjima određivanja kronologije na osnovi toponimskoga lika (*O relativnoj kronologiji u toponimiji*), istražuje nazive zanimanja u toponimima (*Nazivi zanimanja kao toponimi*), piše o ojkonimima nastalim različitim tvorbenim načinima od hidronimijskih imenica (*Hidronimijski ojkonimi*), analizira odraz vokalizacije slaboga poluglasa u početnome slogu u hrvatskoj toponimiji (*Jedna južnoslavenska crta u hrvatskoj toponomastici*), izvještava o terenskome istraživanju toponimije zasvjedočene od Stona do Ulcinja (*Toponomastička istraživanja južnog Jadrana*) te na osnovi prikupljenih podataka za potonjega istraživanja piše rad u kojemu detaljno prikazuje značajke te toponimije (*Toponimija u južnom dijelu jugoslavenske obale Jadrana*). Pretkazivo je njegovo bavljenje toponimijom rodnoga Senja – u jednome radu (*Sakupljanje toponomastičke građe u Senju*) izvještava o rezultatima terenskoga i arhivskoga istraživanja senjske toponimije (*Sakupljanje toponomastičke*

građe u Senju), a u dvama (*Pogled na današnju senjsku toponimiku i Toponimika u prvim zemljišnim knjigama bivšeg senjskog kotara*) raščlanjuje tu toponimiju otkrivajući njezine značajke.

Očekivano je da se dio njegovih radova odnosi na rješavanje pravopisnih pitanja vezanih uz imena – u časopisu *Jezik* objavljuje tri kratka odgovora na pravopisne dvojbe: poučava o pravilnome pisanju etnika i ktetika od imena podvelebitskoga naselja Starigrad (*Starigrad, Starigradčanin, starigradski*), upozorava na česte pogreške u pisanju dvorječnih i višerječnih hodonima (*O pisanju imena ulica i trgova*) te savjetuje kako pravilno pisati ime jedne zagrebačke osnovne škole (*O pisanju imena jedne osnovne škole*).

U dvama onomastičkim prinosima akademik Moguš tematizira antroponime – u radu naslovljenom *Prezimana nalik na imena* tumači postanak prezimena tipa *Petric* i *Petrica*, a u radu *O imenima u Mažuranićevoj pjesmi „Smrt Smail-age Čengića”* donosi iscrpan popis, opis te prikaz čestotnosti 50-ak imena te od imena izvedenih pridjeva potvrđenih u tome Mažuranićevo djelu.

Zapisujući hrvatsku onimiju te opisujući njezine značajke, akademik se Moguš potvrđuje kao vrstan dijalektolog i znalac povijesti hrvatskoga jezika te pokazuje koliko je važno poznavanje terenskih dijalektnih i povijesnojezičnih činjenica u tumačenju postanka i današnjega (ob)lika onima.

Akademik je Moguš uočavao potrebu uporabe novih tehnologija u humanističkim znanostima te je bio među prvim hrvatskim lingvistima koji su uveli računalo u obradu teksta, čime je proširio načine proučavanja jezičnih i književnih spomenika. U suautorstvu s akademikom Željkom Bujasom objavio je četiri računalne konkordancije (*Istarskoga razvoda* 1976., Marulićevih djela 1980., Karnarutićevih djela 1981. te Krležinih *Balada Petrice Kerempuha* 1982.). Svojim je radovima s toga područja pridonio spoznaji da su potpuni računalni ispisi svih potvrda riječi iz pojedinih izvora nezaobilazni pri ispunjavanju potrebe stvaranja suvremenih korpusa hrvatskoga književnog jezika i računalnu analizu jezika hrvatske književnosti.

Akademik Moguš ostat će upamćen i po svojem uredničkom radu – uredio je brojna izdanja znanstvenih i stručnih časopisa te drugih jezikoslovnih djela (*Jezik, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Bulletin scientifique, Hrvatski dijalektološki zbornik, Folia onomastica Croatica, Bilten Zavoda za lingvistiku, Ljetopis Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Senjski glagoljski misal 1494. /faksimilni pretisak/, Zbornik o Bogoslavu Šuleku, Senjski glagoljaški krug 1248.-1508., Cithara octochorda /faksimilni pretisak/, Problemi sjevernoga Jadrana, 140 godina Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*).

O svojim je znanstvenim istraživanjima i spoznajama izvještavao na brojnim domaćim i međunarodnim slavističkim, dijalektološkim i onomastičkim znanstve-

nim kongresima od Zagreba, Praga, Sofije, Varšave, Berna, Krakova, Skopja, Ljubljane, Bratislave, Berlina, Leipziga, Beograda do Helsinkija, Santiaga de Compostele i Washingtona.

Značenje i vrijednost njegovih istraživanja, analiza, zaključaka i sinteza vidljivi su po citiranosti u svim relevantnim domaćim i inozemnim jezikoslovnim publikacijama. Pozornost jezikoslovaca osobito su privukle monografije *Čakavsko narječje* i *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*, koje su proglašene nezaobilaznim djelima u proučavanju dijalektologije i fonološkoga razvoja hrvatskoga jezika.

Akademik Moguš za svoj je znanstveni rad i prinos u jezikoslovlju dobio najviše priznanja, odlikovanja i nagrade u Hrvatskoj te mnoga prestižna inozemna priznanja: 1998. dobio je Hrvatsku državnu nagradu za životno djelo; 1998. odlikovala ga je Republika Poljska Časničkim križem za zasluge, a Slovačka akademija znanosti i umjetnosti Zlatnom medaljom Ljudovita Štura; 1995. dodijeljen mu je počasni doktorat Sveučilišta u Rijeci, a 1997. počasni doktorat Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku; 1990. dobio je nagradu Božidar Adžija za značajnu znanstvenu djelatnost; 1994. nagrađen je Nagradom grada Senja; 1996. odlikovan je za znanstveni rad Ordenom Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića; 2001. dodijeljen mu je Zlatni grb grada Splita; 2004. proglašen je počasnim građaninom rodnoga Senja; 2005. nagrađen je Zlatnim dukatom Vukovarsko-srijemske županije, a te je godine dobio i nagradu za životno djelo Čakavskoga sabora u Puli; 2007. odlikovan je Redom kneza Branimira s ogrlicom, 2009. Redom Ante Starčevića za doprinos održanju i razvitku hrvatske državotvorne ideje, uspostavom i izgradnjom suverene hrvatske države; 2010. imenovan je počasnim članom Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu; 2017., povodom 90. obljetnice života, odlikovan je Veleredom kralja Dmitra Zvonimira s lentom i Danicom – za osobite zasluge i dugogodišnje sveukupno znanstveno, kulturno i javno djelovanje u Hrvatskoj i svijetu.

Akademik Milan Moguš ostat će nam u sjećanju i uspomeni kao izniman čovjek snažne osobnosti, postojana karaktera i osjećaja za obične ljude. Bio je znanstvenik koji je s predanošću i golemom energijom radio i obavljao svoje dužnosti do posljednjega dana života. Ostavio nam je brojna znanstvena i stručna djela, bogato i nezaobilazno hrvatsko jezikoslovno nasljeđe za sadašnje i buduće naraštaje.

Jela Maresić